

MUSIQA DARSLARIDA ZARBLI CHOLG'U ASBOBLARINI O'RGANISH METODIKASI

Egamkulov Oybek Altmishevich

JDPU Sirtqi bo'lim, Pedagogika-psixologiya va musiqa yo'nalishlarida masofaviy ta'lim
kafedrası o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7648106>

Annotatsiya: Mazkur maqolada keltirilgan ma'lumotlar va barcha turdagi cholg'u uchun notani varaqdan o'qish ko'nikmasini rivojlantirishda foydali hisoblanadi. Maqola davomida notani varaqdan o'qish malakalarini shakllantirish qoidalari, nota savodxonligini oshirish bo'yicha ma'lumotlar haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Urma va zarbli cholg'u, nota yozuvi, perkussiya asboblari, notani varaqdan o'qish, tarelka, marimba, estrada, zamonaviy musiqa.

Musiqa yo'nalishlariga bo'lgan qiziqish hozirgi vaqtda o'quvchi yoshlarda yil sayin oshib bormoqda. Jumladan, urma va zarbli cholg'ulariga ham. Bunga misol sifatida musiqa bilim yurtlarining zarbli cholg'ulari yo'nalishida bilim olish istagi bo'lganlar soni oshib borayotganligini ko'rishimiz mumkin.

Urma va zarbli cholg'ulari hozirda yurtimizda nafaqat milliy cholg'ularimiz balki, chet el estrada zarbli cholg'ulari (Ksilofon, kichik va katta baraban, litavra, vibrafon, marimba) ham juda ham keng ommalashib bormoqda. Bulardan eng keng ommalashgan cholg'ulardan biri bu baraban (drum kit) cholg'usidir.

Baraban to'plamining eng asosiy qismlari tarkibiga katta baraban (kick), kichik baraban (snare drum), xay xet (hi hat), tomlar 1-2 (toms 1-2), yon tom (floor tom), va tarelkalar (cymbals) ni kiritishimiz mumkin.

Zarbli cholg'ularning tarkibida o'zining musiqada alohida o'rin egallagan yana bir guruhi perkussiya (percussion) cholg'ulari ham mavjud. Perkussiya cholg'ulari kuyda asosiy bo'lib (improvizatsiya qismi ajratilgan holda) ham faqatgina jo'rnovoz sifatida ham ijro qilinishi mumkin. Bu albatta musiqa asarining muallif tomonidan qay darajada moslashtirilganligi asarning tinglovchilarga xush yoqishi yoki aksariyat hollarda buning aksi bo'lishiga olib kelishi mumkin. Perkussiya tarkibiga kiruvchi cholg'ular quyidagilar; Konga, bongo, shaker, timbale, cowbell, tarelkalar, tamburin, tam-tam, cabasa, claves, bubin kabi qator cholg'ular shular jumlasidan.

Musiqa cholg'ularining yaralish va rivojlanish davri ham uzoq tarixga ega bo'lib, dastlab biz bilgan ushbu zarbli cholg'ular insoniyat hayotida boshqa barcha cholg'u asboblaridan oldin paydo bo'ldi.

Dastlabki zarbli cholg'ular inson hayotida ehtiyoj yuzasidan har xil signal, hayvonlarni haydash, chorlov sifatida foydalanilgan. Uzoq davrlardan beri timpani (litavra) va nog'oralar harbiy yurishlar va tantanali marosimlarda foydalanilgan. Raqs va qo'shiq jo'rligidagi barcha turdagi xalq bayramlari va barcha bo'lib o'tgan harbiy yurishlarda jangchilarni ruhlantirish vazifalarini bajarib kelgan. Musiqaning paydo bo'lishi bilan zarbli cholg'u asboblari ham sekin astalik bilan turli orkestrlar tarkibida jo'r bo'lib qo'shildi. Ular asarning dinamik holatini, kuchli zarba yoki ritmik holatini va kulminatsion nuqtalarini to'laqonli ochib berib orkestrning asosiy bo'lgi sifatida xizmat qildi.

Urma cholg'u asboblarining rivojlanishi orkestrning boshqa cholg'u asboblari va guruhlarini, shuningdek, musiqaning asosiy ekspressiv vositalari: ohang, garmoniya, ritmning rivojlanishi

bilan chambarchas bog'liq holda davom etdi. Hozirgi vaqtda orkestrning zarbli cholg'u asboblari guruhining asboblari ancha kengaydi va umuman olganda zarbli cholg'u guruhining roli juda o'sdi. Orkestrda zarbli cholg'u asboblari ko'pincha harakatning ravshanligi va aniqligini saqlab, ritmik vazifani bajaradi. Shuningdek, ular orkestr sadosiga dabdaba va juda o'ziga xos lazzat qo'shib, zamonaviy orkestrning rang-barang palitrasini boyitadi.

Urma cholg'u asboblarining ohang vositalari juda cheklangan bo'lishiga qaramay, ko'pincha bastakorlar zarbli cholg'u asboblari tovushining o'ziga xosligidan mohirona foydalanib, ularga eng muhim qismlarni ishonib topshiradilar. Urma cholg'u asboblari ba'zan asar mavzusini ochib berishda faol ishtirok etib, uning katta shakli yoki katta bo'lagi butun asar davomida tinglovchilar e'tiborini tortadi.

Urma cholg'u asboblari o'zaro ma'lum balandlikdagi asboblarga bo'linadi: timpani, qo'ng'iroq, lira, quvurli qo'ng'iroq, vibrafon, tubafon, marimba va boshqalar. va uchburchak, kastanet, qamchi, marakas, daf, braziliyalik pandeira, ratchet, yog'och quti, baraban kabi tovush balandligi aniqlanmagan asboblar.

Muayyan ohanga ega zarbli asboblarga kiruvchi vibrafon cholg'usining ko'rinishi va tuzilishi maxsus g'ildirakli tayanch qolibga ikki qator metall bo'laklari tortilgan bo'lib, ular xromatik tarzda sozlanadi. Sozlanish yo'llari esa aynan metal bo'lakchalarining har birini kerakli tovushni hosil qilish maqsadida yupqa yoki yo'g'on shaklga keltiriladi. Metall bo'lakchalar esa ksilofon va marimba cholg'ulari singari maxsus arqonchalar bilan ikki tomonga tarang tortilgan bo'ladi. Tovush chiqaruvchi bo'laklar ostida esa har bir tovushga mos ravishda uzun va qisqa bo'lgan quvurlar joylashgan. Ularda esa maxsus qopqoqlar bilan o'rnatilgan va umumiy metal charx bilan bog'langan. Maxsus elektr motori qopqoqlarni ochadigan va yopadigan pichoqlarga ulangan charxnı aylantiradi, bu esa dinamik tebranish hosil qiladi (tovushlarning davriy kuchaytirilishi va zaiflashishi ta'siri). Sadolanuvchi metall bo'lakchalar ostida tovushlarning tebranishini boshqarish uchun maxsus material o'rnatilgan. Bu esa ijrochi oyog'i bilan boshqariladigan pedalga ulangan. Pedal bosilganda maxsus material sadolanuvchi metall bo'laklarga bosilib, ularning tovush tebranishlarini to'xtatadi. Vibrafon cholg'usini ijrochi asarning mohiyatidan kelib chiqib ikki yoki hatto to'rtta maxsus yasalgan egiluvchan qamish tayoqchalari bilan ijro qiladilar. Ularning uch qismida o'ziga xos mato bilan qoplangan yumshoq to'plar joylashtirilgan. Bu esa tovushning yumshoq va mayin taralishiga xizmat qiladi. Yumshoq ovozni olish uchun tikuv bilan qoplangan tayoqlar bilan o'ynang. Aniqroq zarba berish uchun tayoqlar qattiqroq ishlatiladi va ular tebranishsiz o'ynaganda, dvigatelni o'chiradi, keyin jun ip bilan qoplangan yog'och boshli tayoqlar ishlatiladi; ovoz qisqa muddatli, metallofonning ovoziga yaqinlashadi.

Xozirgi vaqda zarbli cholg'ular guruhiga bo'lgan munosabat sifat jihatidan o'zgardi. U eng ahamiyatsizidan kontsertga aylandi va boshqa orkestr guruhlari bilan teng. Ilgari zarbli cholg'u asboblari umumiy orkestr massasida (ayniqsa, kulminslarning kuchayishi va urg'ulash paytlarida) ishlatilgan. endi ular ko'proq mustaqil ravishda va ularning tembrleri boshqa cholg'u asboblari tembrleri bilan aralashmaydigan tarzda qo'llaniladi. Perkussiya tovushlari endi boshqa orkestr ovozlarini takrorlash uchun nisbatan kam uchraydi va bastakorlar ularning aniq tembrlerini afzal ko'radilar. Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, har bir cholg'u sozini o'rganishda sozning tuzilishi va shaklini inobatga olib o'ziga xos uslublardan va nota yozuvlaridan tog'ri foydalanish zarur.

References:

1. М.Андреев Основные вопросы начального обучения игре на ударных инструментах. М., 1972.
2. А.Баташев История джазовой музыкальной культуры М.М., 2000.
3. К.Бюхера Работа и ритм М., 1923.
4. Л.Ганиева Методология фортепианно-ансамблевой музыки Узбекистана. Т.: Нишон ношир, 2016.
5. Л.Ганиева Эстрадно-инструментальное исполнительство Учебник. Т.: Musiqa, 2019.
6. Р.Груббер История музыкальной культуры. Т. I. - Л., 1941. - 595 е.; Т.П.-М., 1953.
7. Э.Денисов Ударные инструменты в современном оркестре. М.:Советский композитор, 1982.
8. А.Панайотов Ударные инструменты в современных оркестрах. М.: Музыка, 1973.
9. В. Никитин. «Начинающий джазовый пианист». М., 1982.
10. образовании. // Сборник научных трудов. Т.2. Т.: «Янги авлод», 2018.
11. А.Измайлов Ощущение времени для исполнителя на ударных инструментах. Т.: Музыка, 2019.
12. Egamkulov, O. (2020). Эстрадно-джазовые произведения и методы их изучения. Архив Научных Публикаций JSPI, 1(83). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/7233
13. Egamkulov, O. (2022). Ритмические джазовые формулы исполнительства на ударной установке.
14. Egamkulov, O. (2022). Problems of instrumental and vocal performers in developing the ability of reading notes from a sheet of paper.
15. Egamkulov, O. (2022). Urma va zarbli cholg'u asboblarining musiqa darslarida tutgan o'рни.